

Field Identification of the Humpback Whale

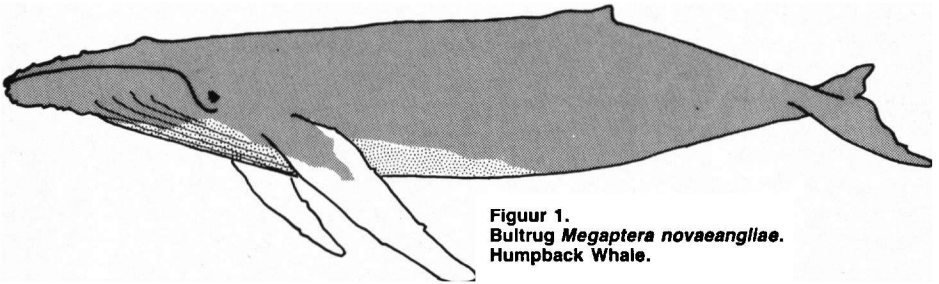
Het herkennen van de Bultrug *Megaptera novaeangliae* op zee

C.J. Camphuysen

Inleiding

De Bultrug *Megaptera novaeangliae* is een van de grotere soorten walvissen. De mannetjes bereiken een lengte van maximaal vijftien meter, wijfjes kunnen zo'n zestien meter lang worden. Karakteristiek zijn de knobbelige snuit en de lange, grotendeels witte flippers (figuur 1). Het is een baleinwalvis en de geplooide keel kan geweldig oprekken wanneer het dier enkele tonnen water in de bek neemt om het voedsel eruit te filteren.

De Bultrug is beslist geen algemene soort, maar door zijn opvallende gedrag en ook door een opmerkelijke plaatstrouw waar het gaat om de keuze van overwinterings- of overzomeringsgebieden, wordt de soort wel veel waargenomen. Het is wellicht de meest gefotografeerde walvissoort, samen met de Orca *Orcinus orca*, dank zij de regelmatig uitgevoerde en buitengewoon spectaculaire sprongen boven water uit. De vele tonnen spek en vlees die plotseling het wateroppervlak openscheuren om daarna met een geweldige plons weer neer te dreunen vormen een aanblik die op de meeste mensen diepe indruk maakt.

Figuur 1.
Bultrug *Megaptera novaeangliae*.
Humpback Whale.

Voorkomen en populatie

Het verspreidingsgebied van de Bultrug is relatief goed onderzocht. Zoals zo veel soorten walvisachtigen heeft ook de Bultrug een wereldverspreiding. Recentelijk werden elf verschillende populaties onderkend, waarvan er twee 's zomers het Noordatlantische gebied frequenteren (Winn & Scott 1981). Een kleine populatie die de winter in het Caraïbische gebied doorbrengt, trekt 's zomers naar de wateren rond Newfoundland, West-Groenland en (waarschijnlijk) West-IJsland (Rutins & Zebarth in Earle 1979). De Bultruggen die 's zomers in het noordoostelijke deel van de Atlantische Oceaan (Noorse Zee, Barentsz Zee) worden aangetroffen overwinteren waarschijnlijk voor de Westafrikaanse kust en bij de Azoren.

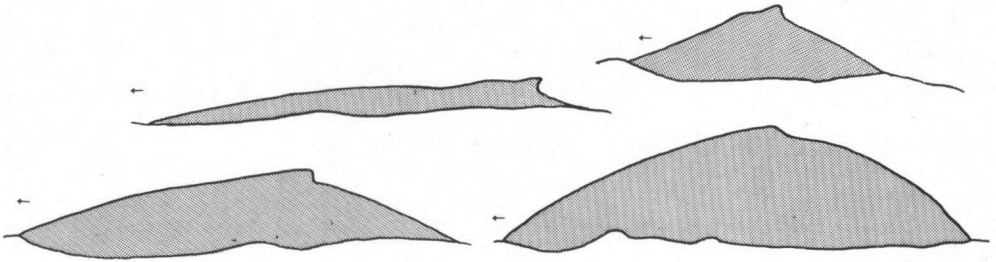
De Bultrug is een zeldzame walvis. Van de naar schatting 100.000 Bultruggen in de zuidelijke oceanen in de 19de eeuw zijn nu vermoedelijk nog maar 2500 dieren over. In het

Noordatlantische gebied wordt de westelijke, relatief gezonde, populatie geschat op 2000 stuks (Leatherwood & Reeves 1983). In het oostelijke deel is omvang van de populatie niet goed bekend, maar ze is stellig bedroevend klein. Jaarlijks worden hier echter nog enkele dieren waargenomen, vooral bij Oost-IJsland, de Färöer eilanden en in Noorse fjorden.

Kenmerken (1):

lichaamsbouw algemeen, kleurverdeling

De Bultrug heeft een knobbelige snuit die van boven gezien breed en enigszins U-vormig is. De rug is glad tot de rugvin en op het staartstuk is een aantal knobbels aanwezig. Voor de rugvin is een min of meer opvallende bult te zien. De kaak is gebogen, de keel sterk geplooid. De enorme flippers hebben een knobbelige voor- en achterrand, vaak met parasieten (zeepokken, eendemossels) begroeid.

Figuur 2.
Rugvin-vorm van de Bultrug. Voor de vin, die bij elke walvis weer anders van vorm is, is de kenmerkende bult of glooiing zichtbaar.
 Shape of the Humpback Whale's dorsal fin. In front of the dorsal, which shape is quite variable, a typical step or hump can be seen.

De bovenzijde is egaal donkergrijs of zwart, de flippers zijn goeddeels wit (precieze oppervlakte wit sterk variabel). Op de buik en keel zijn grote witte of roze vlekken te zien en de onderstaart is doorgaans grotendeels wit.

**Kenmerken (2):
 blaaswolk, rugvin en flippers**

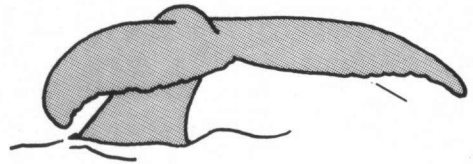
Op grote afstand zal het de blaaswolk van de Bultrug zijn die het eerst de aandacht trekt. De vorm van de blaaswolk doet sterk aan die van de vinvissen denken: krachtig en verticaal, niet breed uitwaaiend. Bij achteraan-zicht van heel dichtbij blijkt de blaaswolk 'gespleten' en daardoor enigszins 'V-vormig' te zijn. De blaaswolk alleen is niet voldoende om deze soort te herkennen.

De rugvin is bij elke walvis weer anders van vorm, maar steeds is op de rug als 'aanloop' naar de vin een voor de Bultrug kenmerkende bobbel te zien (figuur 1). De vin zelf kan een onduidelijke richel zijn, maar ook een scherpe haak. Het is geen opvallend lichaamsdeel en in vergelijking met de vinvissen lijkt de Bultrug soms wel geheel rugvinloos. De rugvin is voldoende karakteristiek om als doorslaggevend kenmerk te gebruiken, maar de waarnemer dient zich er wel van te overtuigen dat het niet om een beschadigde rugvin van een andere soort gaat.

Heel markant zijn de enorme, grotendeels witte voorvinnen: de flippers. Deze vinnen zijn vaak onder water al schemerig te zien, als twee enorme witte roeispanten. Soms worden de vinnen, als was het dier balorig, boven water omhooggestoken (zie onder) en elke twijfel omtrent de determinatie is dan direct weggenomen.

Kenmerken (3): staartvin

De staartvin is een aparte bespreking waard. Geen enkele andere walvis laat zo regelmatig zijn staart boven water zien als juist de Bultrug. De staartvin is enigszins accoladevormig, met een wat rafelige achterrand en ge-

Figuur 3.
Staartvinvorm van de Bultrug. Let op de rafelige achterrand en de accoladevorm.
 Flukes of the Humpback Whale. Note the serrations and irregularities on the rear margin.

kromde punten (figuur 3). Vaak zijn er allerlei parasieten als aangroeisels te zien, wat het geheel een nog rommeliger aanzien geeft. De onderzijde is grotendeels wit bij de meeste dieren en het kleurpatroon is uniek voor elk individu. Dank zij een catalogus van 'Bultrugstaartpatronen' zijn wij veel te weten gekomen over de trek en plaatstrouw van de

Figuur 4.
Onderzijde van de staartvin. Het kleurpatroon van de onderzijde is variabel en karakteristiek voor het individu.
 Underside of the flukes. The amount of white is highly variable and is an aid in individual identification.

Bultruggen (Katona & Whitehead 1981). Bij elke ontmoeting met een Bultrug kan er dan ook niet genoeg getracht worden om een foto te maken van de onderzijde van de staart. Ook veldschetsen van het patroon en eventuele opvallende krassen of strepen kunnen van grote waarde zijn.

De staartvin van vinvissen is veel strakker van vorm en heeft een gladde achterrand. De staartvin van de Potvis *Physeter macrocephalus* is meer gelobd en heeft ook beslist geen accoladevorm.

Kenmerken (4): voortbeweging

Rustig zwemmende Bultruggen hebben een karakteristieke wijze van voortbewegen: voorafgaande van elke derde of vierde duik wordt met een opvallende gratie de enorme staartvin uit het water getild. De nu iets sterker gekromde rug wordt daarbij beter zichtbaar, zodat de waarnemer in de gelegenheid wordt gesteld de karakteristieke rugvin goed te bekijken. De typische manier van zwemmen kan als volgt worden samengevat:

Staat van de Bultrug. Foto boven.
 Noordatlantische Oceaan, ten oosten van IJsland, 66°05'N., 13°03'W. 12 juni 1987.
 Foto: Jaap Taapken.
 Flukes of Humpback Whale. Off E. Iceland, North Atlantic. 66°05'N. 13°03'W., 12 June 1987.

Staat van de Bultrug, (foto onder) waarbij de tekening van de onderzijde goed zichtbaar is.
 Noordatlantische Oceaan, ten oosten van IJsland, 66°05'N., 13°03'W. 12 juni 1987.
 Foto: Kees Camphuysen.
 Flukes of Humpback Whale, showing characteristic underside.

blaaswolk – rug
 blaaswolk – rug
 blaaswolk – rug
 blaaswolk – rug – meer rug – staartvin
 en na enkele minuten herhaalt zich dit ritueel weer.

Soms geven deze walvissen zich over aan een spectaculair en uitbundig gedrag. Steeds meer verheft het kolossale lichaam zich boven het water om met een geweldige plons weer neer te komen. Een enkele keer komt de walvis daarbij in zijn geheel boven water, maar meestal verheft het dier zich tot halverwege het staartstuk om dan weer terug te vallen. Van dit gedrag zijn talloze foto's gepubliceerd (Earle 1979, Giddings 1984, Loohuis 1984, Payne 1979, Payne 1982). De lange witte flippers zijn nu het meest opvallende en karakteristieke aspect.

Heel bijzonder, ten slotte, is een vreemd wettelen aan de oppervlakte. De walvissen liggen half boven water, rollen wat op hun zij of rug, en zwaaien met de geweldige flippers. Niet zelden wisselen zij dit merkwaardige gedrag af met de spectaculaire sprongen. Weer zijn het de typische flippers die de determinatie tot een eenvoudig karwei terugbrengen.

Foto boven:

Rugvin en de karakteristieke bobbel op de rug van de Bultrug, bij een gestrekt lichaam.

Noordatlantische Oceaan, ten oosten van IJsland, 66°05'N. 13°03'W., 12 juni 1987.

Foto: Jaap Taapken.

Dorsal and hump of Humpback Whale.

Foto middenboven:

Rugvin en de karakteristieke bobbel op de rug van de Bultrug bij een gekromd lichaam.

Noordatlantische Oceaan, ten oosten van IJsland, 66°05'N. 13°03'W., 12 juni 1987.

Foto: Jaap Taapken.

Dorsal and hump of Humpback Whale.

Foto onder:

Kop (knobbelige snuit), blaasgat en blaaswolk van de Bultrug.

Noordatlantische Oceaan, ten oosten van IJsland, 66°05'N. 13°03'W., 12 juni 1987.

Foto: Kees Camphuysen.

Head (showing knobs) blow-hole and blast of Humpback Whale.

Foto rechtsboven:

Opspringende Bultrug, van onderen gezien (merk op: lange witte flippers).

Noordatlantische Oceaan, ten oosten van IJsland, 66°05'N. 13°03'W., 12 juni 1987.

Foto: W. IJspeert.

Breaching Humpback Whale, seen from below.

Foto rechtsmidden:

Opspringende Bultrug, op de rug gezien.

Noordatlantische Oceaan, ten oosten van IJsland, 66°05'N. 13°03'W., 12 juni 1987.

Foto: Jaap Taapken.

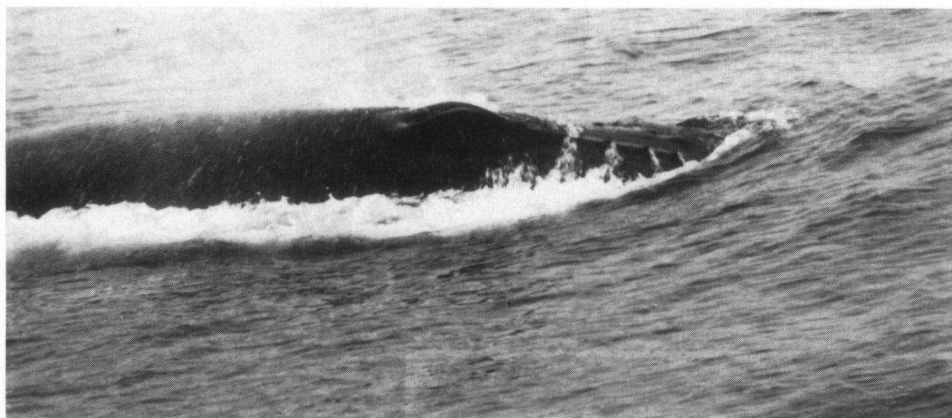
Breaching Humpback Whale, seen at the back.

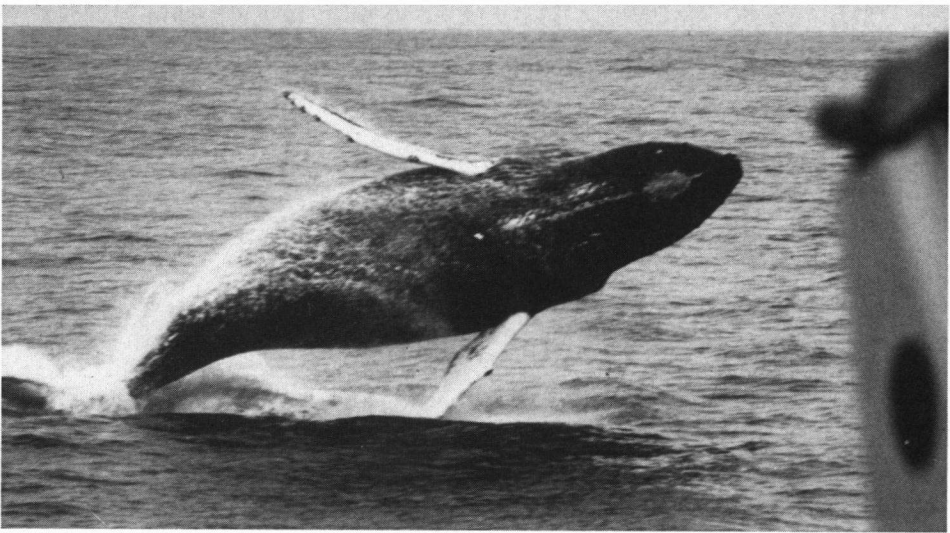
de richting van de soort. Indien daarnaast de knobbelige kop en de bult voor de rugvin gezien kunnen worden is verwarring al bijna uitgesloten. Het spectaculaire gedrag van veel individuen, waarbij ook de lange witte flippers herhaaldelijk te zien zijn, maken de herkenning wel heel eenvoudig.

Het opmerken van een Bultrug is vaak een groot probleem. Foeragerende dieren komen soms met veel bruuft geweld boven water, nadat ze lange tijd lucht hebben laten ontsnappen onder de oppervlakte om voedsel in een klein gebied te concentreren (foto's Giddings 1984), maar vaak is hun gedrag aanzienlijk

Discussie

De herkenning van een Bultrug op volle zee hoeft geen problemen op te leveren indien de waarnemer enige tijd gegund wordt. De karakteristieke manier van zwemmen, waarbij van tijd tot tijd de staart boven water verschijnt, geeft al een duidelijke aanwijzing in

grote wolk geassocieerde meeuwen, eerst na geruime tijd opmerkte. Bij het bovenkomen rimpelde het wateroppervlak soms alleen even en werd slechts een glimp van de walvis zichtbaar.

Summary

A description is given of field-characters of the Humpback Whale. This rare, but relatively well-known species of whale is rather easily recognized looking at the typical way of locomotion (showing the flukes frequently). The knobs (or 'protuberances') on the head, which is broad and rounded, together with the step or hump in front of the dorsal fin are good (diagnostic) characteristics to use. The flukes are broad and } shaped. If the very long, nearly all-white, flippers can be seen any confusion is out of the question. The most important characteristics are illustrated in both the drawings and the photographs.

minder opvallend. Perry (1987) beschrijft het gedrag van een Bultrug in een Noors fjord die hij, ondanks de aanwezigheid van een

■ C.J. Camphuysen, Perim 127, 1503 GB Zaandam.

LITTERATUUR:

- Earle, S.A. (1979): The Gentle Whales. *National Geographic* 155 (1) : 2-17.
- Giddings, A. (1984): Alaska's Southeast, An Incredible Feasting of Whales. *National Geographic* 165 (1) : 88-93.
- Katona, S.K. & H.P. Whitehead (1981): Identifying humpback whales using their natural markings. *Polar Record* 20 (128): 439-444.
- Leatherwood, S. & R.R. Reeves (1983): *The Sierra Club Handbook of Whales and Dolphins*. Sierra Club Books, San Francisco.
- Loohuis, J. (1984): Bultrugwalvissen; Kunstzwemmen met een lijf van veertig ton. *Grasduinen* november 1984: 12-19.
- Payne, R.S. (1970): *Songs of the humpback whale*. CRM Records, Del Mar, California.
- Payne, R. (1979): Humpbacks: Their Mysterious Songs. *National Geographic* 155 (1): 18-25 (plus bijlage geluidsopname).
- Payne, R. (1982): *New Light on the Singing Whales*. *National Geographic* 161 (4): 462-477.
- Perry, P. (1987): Gulls feeding near humpback whale. *British Bird* 80 : 575-576.
- Rorvik, C.J. & A. Jonsgard (1981): Review of Balaenopterids in the North Atlantic Ocean. In: *FAO 1981. Mammals in the Seas III. General Papers and Large Cetaceans*. *FAO Fisheries Series No. 5*, Rome 1981.
- Winn, H.E. & G.P. Scott (1981): The Humpback Whale: Present knowledge and future trends with special reference tot the western north Atlantic. In: *FAO 1981. Mammals in the Seas III. General Papers and Large Cetaceans*. *FAO Fisheries Series No. 5*, Rome 1981.